Journal of Islamic Crafts, 2025; 9 (2): 23-40

Journal of Islamic Crafts

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.383

Original Paper Open Access

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

Explanation of Visual Characteristics, Climate and Native Beliefs in Golpayegan Carving

Alireza Sheikhi[1]*, Azar Farahbod[2]

1. Associate Professor, Faculty of Applied Arts, Iran University of Art, Tehran, Iran
2. Master's Degree Graduate, Faculty of Applied Arts, Iran University of Art, Tehran, Iran

Received: 2025/04/22 Accepted: 2025/12/14

Abstract

The art of carving in Golpayegan has a unique style that should be traced back in the cultural characteristics and climate of the region. Considering that so far no comprehensive and complete research has been done regarding the analysis of motifs in terms of anthropology in this field; The purpose of this research is to investigate the effect of climate and local culture of Golpayegan on the motifs used in the inlays of this city. From this point of view, it seeks to answer the question, what are the environmental and cultural factors affecting the various inlay patterns of Golpayegan? The findings indicate that what is presented in the Golpayegan carving is the result of the culture, beliefs, and beliefs of the people of this area. Also, the climate and weather conditions of Golpayegan, the existence of walnut and pear orchards that make it easy to access wood suitable for carving, the existence of the Mote protected area, which is the habitat of various species of animals and birds, as well as the medicinal plants of the Zagros mountains, are the main reasons for using it. It is one of the various motifs in the carving of this region. One of the reasons for inlaying on wooden works is to beautify and show objects that are used in daily life and are mostly practical. The method of collecting materials is library and field through interviews with renowned professors and photography. The research method is developmental and descriptive-analytical with an anthropological approach.

Keywords:

Golpayegan Carving, Carving Masters, Golpayegan Climate, Golpayegan Carving Motifs

* Corresponding Author: : a.sheikhi@art.ac.ir

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

Introduction

Considering the climate of Golpayegan and the diversity of animals, as well as the many flowers and plants that grow in the region, the carvings indicate that the artists were influenced by the nature of the region. What comes to life in people's beliefs and becomes part of them, turns to be valuable in society; Culture is nothing but the values resulting from this process. In terms of its traditional culture, Golpayegan's people adhere to religious beliefs. Therefore, following this commitment, the traditional Golpayegani artist has created works that are influenced by these values in terms of the practicality of objects and decorative motifs (verses, poems, prominent scientific-literary figures). The purpose of the present research is to investigate the influence of the climate and indigenous culture of Golpayegan on the motifs used in the carvings of this city. Therefore, it seeks to answer the following question: What are the environmental and cultural factors affecting the diverse motifs of Golpayegan carvings?

Materials and Methods

The research is fundamental in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method with an anthropological approach. The data collection was done through library and field. In this article, after examining the history of Golpayegan carving, its geography and climate, the history of Golpayegan carving in surviving documents and works, master carvers, the style and style of Golpayegan carving, the anthropology of this art, and finally, the conclusion, have been considered.

Findings

One of the prominent features of Golpayegan carvings is their richly decorated pavements. Traditional designs used in Golpayegan include historical, plant, animal, human motifs, and folk tales. Plant motifs, Islamic motifs, multi-petaled flowers, flowers and birds or flowers and nightingales, buds and flowers, animal motifs based on the nature of this region such as deer, leopards, lions and dragons are visisble. Recent designs include portraits of scientific and literary figures, miniatures, and Thuluth inscriptions. The Islamic type is unique to Golpayegan, and the greatest Islamic influence can be traced in the works of the late master Ghadiri. The flowers have many petals,and are full and crowded with stems and thorns. These flowers are sometimes used around lion and dragon motifs to fill the surface of the work. Sometimes the flowers are carved in such a way that the flower stands out completely. And the depth of the background becomes very great. Sometimes, to give volume to the work, the flower is carved separately and glued onto the work. Regarding the influence of religion, literacy, and population, all of which are sub-categories of building a society's culture. In Golpayegan, given that the majority of the people of Golpayegan are Muslims and those who adhere to the implementation of divine laws and commands are more inclined to draw designs with religious themes. It also produces works that serve religious functions, such as doors and pulpits in religious buildings, Quran scrolls, boxes for holy books, and boxes for brides' dowries. Another motif of Golpayegan carvings is the fight between a lion and a dragon, which has a long history in Iran. One of the original motifs that can perhaps be considered one of the most prominent Qajar motifs in Iranian carving.

Conclusion

The Mote Protected Area, which is home to a diverse range of animals, the existence of rose gardens, flowers, and medicinal plants scattered throughout the Zagros Mountains all existed in the perspective of Golpayegani carvers. The existence of walnut and pear orchards, which are among the best woods used in the art of carving. It is easily found in the Golpayegan region. Being religious and committed to implementing the teachings of the revealed religion of Islam is exemplary in Golpayegan. And this general belief encourages the carver to use verses from the Holy Quran and the names of Allah in decorating his carvings. Given that the art of carpentry and woodcarving has flourished as a profession in the Golpayegan region since ancient times, the artist has been encouraged to exhibit his works in major cities to provide for his family's economic needs. This migration or short-term travel has led to the spread of this art in the Great Valley and its introduction to religious and court places. The carvings are a source of Golpayegan culture, and the appearance of the carvings, in addition to the region, reflects the beliefs of the people of this region and the ancient land of Iran. (Table 1)

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

Table 1. Various types of Golpayegan carvings.

Discription	Type of motifs	Images	Motifs
Round flowers (multipetal)	Plant		Motif inspired by the nature and climate of the region.
Flowers and chickens	Animal		
types of birds			
All kinds of animals			
The war between the lion and the dragon	legendary		A pattern derived from the beliefs and culture of the people.
Poems	written		
Verses and supplications			
Names of Allah			

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

Description	Types pf Motifs	Images	Motifs
Traditional paintings	miniature		
Folk tales			
scientific	Famous faces		

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

هنرهای صناعی اسلامی، ۱۴۰۴؛ ۹ (۲): ۴۰-۲۳

هنرهای صناعی اسلامی

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.383

مقاله پژوهشی

دسترسی آزاد

تبیین ویژگی‌های بصری، اقلیمی و باورهای بومی در منبت گلپایگان

علیرضا شیخی[1*]، آذر فرحبد[2]

۱. دانشیار، گروه صنایع دستی، دانشکده‌ی هنرهای کابردی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

۲. دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد، گروه صنایع دستی، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۲/۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۲۳

چکیده

منبت گلپایگان سبک و سیاق منحصر بفردی دارد که علت این سبک خاص را باید در ویژگی‌های فرهنگی و اقلیم منطقه جستجو کرد. هدف این پژوهش بررسی تأثیر اقلیم و فرهنگ بومی گلپایگان بر نقوش مورداستفاده در منبت این شهرستان است. از این منظر به دنبال پاسخ به این پرسش است که ویژگی منبت گلپایگان چه بوده و عوامل محیطی، بومی و فرهنگی مؤثر بر نقوش متنوع منبت گلپایگان چیست؟ یافته‌ها حاکی از آن هستند که آنچه در هنر منبت گلپایگان عرضه می‌شود، نتیجه‌ی فرهنگ، باور و اعتقادات مردم این ناحیه است. همچنین اقلیم و شرایط آب و هوایی گلپایگان، وجود باغ‌های گردو و گلابی که دسترسی به چوب‌های مناسب برای منبت را آسان کرده، وجود منطقه‌ی محافظت‌شده‌ی موته که محل زندگی گونه‌های مختلف حیوانات و پرندگان بوده و همچنین گیاهان دارویی رشته‌کوه‌های زاگرس، از دلایل اصلی استفاده از نقوش متنوع در منبت‌کاری این منطقه است. از دلایل منبت روی آثار چوبی می‌توان به زیبایی بخشیدن و جلوه‌دادن به اشیائی اشاره کرد که در زندگی روزمره مورد بهره‌برداری بوده و بیش‌تر جنبه‌ی کاربردی دارند. روش گردآوری مطالب این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده و از طریق مصاحبه با اساتید صاحب‌نام و نیز عکاسی از آثار این منطقه صورت گرفته است. روش پژوهش بنیادی و از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد مردم‌شناسی می‌باشد.

واژگان کلیدی

منبت گلپایگان، اساتید منبت‌کار، اقلیم گلپایگان، نقوش منبت گلپایگان

*مسئول مکاتبات: a.sheikhi@art.ac.ir

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

۱. مقدمه

با توجه به کاربرد گسترده‌ای که چوب از قدیم‌الایام داشته، انسان‌ها با ذوق و خلاقیت خود روی آن نقش‌اندازی کرده‌اند و علاوه بر جنبه‌ی، کارکردی به آن زیبایی بخشیده‌اند. در گلپایگان که اقلیمی غنی و حاصلخیز دارد، به دلیل وجود باغ‌ها و چوب‌های مناسب برای منبت، بسیاری از خانواده‌ها پیشه‌ی منبت‌کاری یا درودگری را اختیار کرده و از این طریق امرار معاش کرده‌اند. با توجه به اقلیمی که گلپایگان دارد و وجود تنوع حیوانات، همچنین دارا بودن گل و گیاهان بسیار که در منطقه رشد و نمو دارد؛ نقوش منبت حاکی از متأثرشدن هنرمندان از طبیعت منطقه است. آنچه در اعتقادات مردم جان گیرد و جزو باور مردم شود، در جامعه ارزشمند می‌شود و فرهنگ چیزی نیست جز ارزش‌های حاصل از این فرآیند. مردمان گلپایگان به دلیل وجود فرهنگ سنتی، پایبند به عقاید دینی هستند. بنابراین، هنرمند سنتی گلپایگانی در پی این پایبندی آثاری خلق کرده که به‌لحاظ کاربردی‌بودن اشیاء، نقوش تزئینی (آیات، اشعار، چهره‌های شاخص علمی_ ادبی) متأثر از این ارزش‌ها باشد. هدف پژوهش بررسی تأثیر اقلیم و فرهنگ بومی گلپایگان بر نقوش مورداستفاده در منبت این شهرستان با بهره‌گیری از رویکرد مردم‌شناسی است. از این رو، به دنبال پاسخ به این پرسش است که ویژگی منبت گلپایگان چه بوده و عوامل محیطی و فرهنگی مؤثر بر نقوش متنوع منبت گلپایگان چیستند؟

۲. پیشینه‌ی پژوهش

علیرضا شیخی و صمد سامانیان (شیخی و سامانیان، ۱۳۹۹) در کتاب منبت معاصر ایران، گلپایگان را یکی از مناطق شاخص منبت سنتی ایران نام برده، در خصوص نقش، طرح و تکنیک در گلپایگان سخن گفته و شیوه‌ی منبت این شهر را تیج معرفی کرده‌اند. علیرضا شیخی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ی مطالعه‌ی تطبیقی هنر منبت معاصر در مراکز مهم منبت‌کاری ایران اصفهان، گلپایگان، آباده، شیراز، سنندج، به بررسی منبت در شهرهای نامبرده کرده و شیوه‌های متداول منبت‌کاری را بیان کرده است. مریم دسترنج و محمدرضا توسلی (دسترنج و توسلی، ۱۳۸۶) در نشریه‌ی کیهان فرهنگی در مقاله‌ی منبت، سرشار از زیبایی و ظرافت با استاد محمدرضا توسلی گفتگویی درباره‌ی این هنر اصیل داشته‌اند. قباد کیانمهر و مجتبی انصاری (کیانمهر و انصاری، ۱۳۸۳) در مجله‌ی جلوه‌ی هنر در مقاله‌ی منبت‌کاری ایران در قلمرو شاه طهماسب صفوی، درباره‌ی آثاری به‌جامانده از منبت‌های گلپایگان مطالبی را درج کرده است. علی‌محمد عظیمی (عظیمی، ۱۳۸۲) در نشریه‌ی مقام موسیقایی در مقاله‌ی عشق این چوب‌های خوش‌خوان، درباره‌ی هنر منبت‌کاری گلپایگان و اساتید این منطقه گفتگویی انجام داده است. هرچند در خصوص منبت گلپایگان مطالب خوبی نگارش شده و به‌ویژه شیخی مسایل قابل تاملی را بیان کرده است؛ ایشان رویکردی تصویری داشته و شیوه و تکنیک کار را مد نظر قرار داده‌اند. می‌توان بیان کرد آنچه در مقاله‌ی حاضر که به فلوچارت هنرمندان گلپایگان و مردم شناسی آن اهتمام شده را باید نقطه‌ی عطف مقاله دانست.

۳. روش پژوهش

پژوهش به‌لحاظ هدف، بنیادی و از نظر روش توصیفی–تحلیلی با رویکرد مردم‌شناسی است. گردآوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای و میدانی انجام پذیرفته است. در این مقاله، به ترتیب پس از بررسی پیشینه‌ی منبت گلپایگان، جغرافیا و اقلیم آن، تاریخچه‌ی منبت گلپایگان در اسناد و آثار به‌جامانده، اساتید منبت‌کار، سبک و سیاق منبت گلپایگان، مردم‌شناسی این هنر و در نهایت نتیجه‌گیری مورد اهتمام بوده است.

اقوام مختلف هنرهای متفاوت و خاص خود را دارند. این خاص‌بودن به این دلیل است که هنرشان از جهان‌بینی خاصی منشأ می‌گیرد که دربرگیرنده‌ی باورهای‌شان است. آنچه هنرمند با مردم و جامعه‌ی اطرافش در میان می‌گذارد، باور و ارزش‌هایش است. اشتراکاتی که میان افراد جامعه و تجلی هنرمندان در آثارشان وجود دارد، باعث درک، شناخت و پذیرش آن از جانب افراد جامعه می‌شود. از دیدگاه انسان‌شناسی، هنر شامل اشیایی با ویژگی‌هایی است که برای نمایاندن و یا زیبایی‌شناختی و معناشناختی بازنمایی به کار گرفته می‌شود. (مورفی، ۳۱) منبت گلپایگان نیز واجد ابعاد زیبایی‌شناسی، معناشناسی و کارکردشناسی است که این موارد باید در خود منطقه گلپایگان بررسی شوند. نقوش به‌کاررفته در منبت به‌نوعی با ویژگی‌های زیبایی‌شناختی ارتباط پیدا می‌کنند، اما آنچه برای یک انسان‌شناس اهمیت دارد این است که این زیبایی‌شناسی در بستر فرهنگ تولیدکننده‌ی آن تفسیر شود. البته این بدان معنی نیست که نباید اثر هنری را از منظر فرهنگ بیننده دید؛ اما وظیفه‌ی انسان‌شناس پیوند و تفسیر این زیبایی با فرهنگ تولیدکننده است (مورفی، ۱۳۸۵). «جهت شناخت و تشخیص ویژگی‌های غیرمادی باید به شناخت فرهنگی پرداخت و شناخت همه‌ی گونه‌های

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

زیبایی در گرو شناخت معیارهای ارزشی است. بنابراین، زیبایی‌شناسی مشخص می‌کند که یک چیز چگونه حس و دریافت می‌شود و می‌نماید و ارزیابی می‌شود». (همان، ص. ۵۱) نکته‌ی مهم، در این میان، مفهوم زیبایی آثار منبت‌شده‌ی گلپایگان و نقوش به‌کاررفته در منبت از منظر هنرمندان گلپایگانی است. ساختارهای شکل‌گرفته در قالب عناصر، بیان‌کننده‌ی اصول زیبایی‌شناسی آن‌ها در انتخاب و ترکیب نقوش بوده است. به عبارت دیگر، فهم و انتخاب فرم‌ها با نگرش هنرمند مدرن امروزی با معیارهای هنرمندان منبت‌کار سنتی قابل قیاس نیستند. این بدان معنا نیست که آثار هنرمندان گلپایگان از دیدگاه مخاطبانش زیبا نیستند. نوع خاص منبت گلپایگان در فرایند تولید، بومی و محصول بسترهای فرهنگی و جغرافیایی این منطقه است. در کل، فرم نقوش در نگاه اول ساده و ابتدایی به نظر می‌رسد، اما در نگرشی عمیق‌تر نمودی از ساختار بصری زیبا و مفاهیم غنی از فرهنگ، باور و جغرافیای منطقه است.

٤. گلپایگان

کوه‌های میر، ماهورستان، پرویز به همراه دره‌ی روغنی و کوه سفید، گلپایگان را از زاینده‌رود و رودخانه‌ی دز جدا می‌کند. حد فاصل کوهستان و دشت گلپایگان کوهپایه است که برای کشت دیم و درخت‌کاری مورد استفاده قرار می‌گیرد. (مسیبی، ۱۳۷۳) پناهگاه حیات وحش موته، از باارزشترین مناطق ایران، دارای دو بخش است که عبارتند از جلگه‌ای و هموار که محل زیست آهوست و دیگری مناطق کوهستانی که محل زیست قوچ و میش و کل و بز هستند.. از دیگرگونه‌های جانوری می‌توان به پلنگ، گربه‌ی وحشی، کفتار، گرگ، شغال، روباه، گراز، انواع جوندگان، انواع خزندگان، انواع مرغان از جمله کبک، تیهو، شاهین، بالابان، دلیجه و کرکس اشاره کرد (زنده‌دل، ۱۳۸۸) درختانی که در گلپایگان می‌رویند عبارتند از سپیدار، ریواس، بادام کوهی، سنجد، عناب، زبان گنجشک، بلوط، بیدمشک، انجیر وحشی، نارون، توت، صنوبر، کاج، سپیدار، چنارو درختان میوه (زردآلو، گلابی، بادام، سیب، گردو و...). در گلپایگان گیاهی بنام غازیاغی در فصل بهار بصورت خود رو می‌روید که مردم در آش یا پلو از آن استفاده می‌کنند. (میرمحمدی، ۱۳۸۰)

منبت گلپایگان نوع خاصی از منبت است که به منبت تیج نیز معروف است. در دوره‌ی صفوی، منبت‌کاری در بناهای مذهبی و کاخ‌ها کاربرد فراوانی داشته است. (شیخی، ۱۳۸۷). در دوره‌ی پهلوی، استادان هنرمندی چون علی مختاری گلپایگانی به تهران آمدند و در مدرسه‌ی هنرهای زیبا برای اول بار به شکلی آکادمیک به پرورش شاگردان پرداختند. این هنر بر اثر کمبود درآمد و مشکلات زندگی افراد مورد بی‌مهری قرار گرفته و رفته‌رفته در حال فراموشی است. (مختاری، ۱۳۵۲) از جمله آثار منبت‌شده‌ی گلپایگان (شکل ۱، ۲ و ۳) می‌توان به درِ امامزاده وانشان، گوگد (۹۸۴ه) و منبر چوبی (۸۱۱ه.) مسجد سرآور و پنجره‌های مشبک امامزاده هفده‌تن اشاره کرد. گلپایگان در حوزه‌ی هنرهای چوبی به‌ویژه منبت‌کاری و قاشق‌سازی معروف است. (مصاحب، ۲۴۰۵) میرمحمدی از صندوق منبت مقبره‌ی امامزاده ابوالفتوح به تاریخ ۹۶۲ ه.ق نام برده که بانی آن شاه‌حسین فریدون‌شکوه بوده است. درِ این بقعه دارای کارهای هنری ارزنده چوبی است که تاریخ ساخت آن ۹۹۰ ه.ق بوده و بانی‌اش جلال‌الدین امیربیگ وانشانی و استادکار آن حسین‌بن قاسم خوانساری می‌باشد. (میرمحمدی، ۱۳۸۰) بررسی منبت‌کاری ایران از سال‌های ۹۸۰ هجری قمری به بعد نشان می‌دهد که در منطقه‌ی گلپایگان یک مکتبِ شکل گرفته است که درِ امامزاده ابن‌الدین در موزه‌ی ملی گواهی بر این ادعاست. (کیانمهر و انصاری، ۱۳۸۳)

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

شکل ۱. نمونه‌های از آثار منبت گلپایگان. از بالاراست:در منبت امامزاده عمران در شهر گوگد، در قدیمی و منبر قدیمی منبت‌شده در گلپایگان، منبر تاریخی مسجد گوهرشاد مرمت توسط استاد حیدر نیکنام، تابلوی لیلی سوار بر شتر،حیدر نیکنام و تابلو منبت استادقدیری.

Figure 1. Examples of Golpayegan carvings
in the carving of the Imamzadeh Imran in the of city of Gogad, an old carved door in Golpayegan . an old carved pulpit,. The historical pulpit of Goharshad Mosque known as Sahib Al Zaman restored by Master Heydar Niknam, E. a carved painting of Lily riding a camel by Master Heydar Niknam, F. carved painting by Master Qadiri.

با احیای هنرهای سنتی در اواخر قاجار و پهلوی اول، هنرمندان شاخص از نقاط مختلف کشور برای احیای هنرهای سنتی به تهران فراخوانده شدند. «در زمینه‌ی هنر منبت، ابتدا استاد علی مختاری، منبت‌کار خوش ذوق، از گلپایگان و با دعوت استادکمال‌الملک به مدرسه‌ی صنایع مستظرفه وارد شد.» (پرتویی آملی، ۳۷۹)

سفرنامه‌نویسان به صورت موجز به منبت گلپایگان اشاراتی کرده‌اند. در اطراف اصفهان، جعبه‌های زردرنگ و منبت بسیار نفیس می‌سازند. برای این گونه منبت‌کاری‌ها از چوب شمشاد استفاده می‌کنند و عرض قطعات ریزی که به هم متصل می‌شوند از نیم سانتیمتر بیش‌تر نیست. معمولاً در مرکز گل و بوته‌هایی از ترکیب و الصاق چوب‌های کنار یکدیگر پدید می‌آیند و میخ کوچک رویی یا مسی کوبیده می‌شود. تعیین تاریخ شروع این صنعت دشوار است. (دالمانی، ۱۳۷۸) در جای دیگری دالمانی می‌نویسد: «جعبه‌های منبت‌کاری شده‌ی زردرنگی با چوب می‌سازند که دارای نقش برجسته هستند و جنگ حیوانات سبع یا شیر با گوزنی که شکار کرده و مشغول خوردن آن هستند، نمایش داده می‌شود.» (همان، ۳۷۳)

۵. مردم‌شناسی منبت گلپایگان

در تعریف فرهنگ می‌توان چنین گفت: مجموعه‌ای از اعتقادات و باورهای دینی با توجه به قرارگیری موقعیت جغرافیایی و اقلیم در یک منطقه که به صورت ارزش‌های آن منطقه شناخته می‌شود و مردم آن‌جا را به اجرای آن ارزش‌ها مقید می‌کند.

آثار منبت در گلپایگان از سه جنبه باید تحلیل کرد؛ زیبایی‌شناسی، کارکردشناسی و معناشناسی. مورفی معتقد است «شیء باید در چارچوب جایگاه و معنای آن در فرهنگ پدیدآورنده تحلیل شود.» (مورفی، ۱۳۸۵) لذا از منظر انسان‌شناسی، تحلیل اشیای هنری مرتبط به هر فرهنگی باید با توجه به ملاک‌های همان فرهنگ صورت پذیرد.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

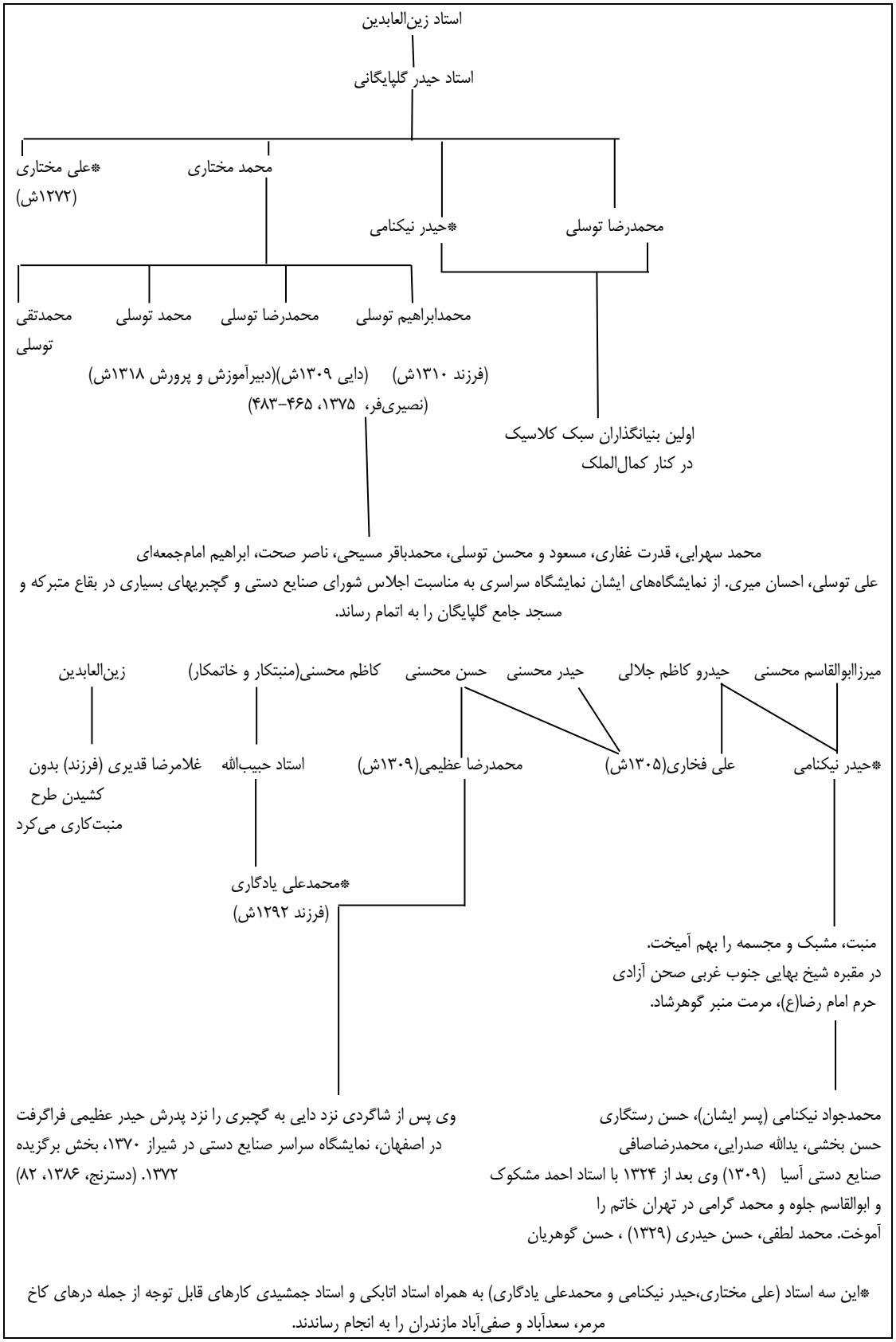

شکل ۲. استادان منبت‌کار گلپایگانی از دوره قاجار تا کنون

Figure 2. woodcarving masters from the Qajar period to the present.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

بنابراین، با علم انسان‌شناسی می‌توان به شناختی عمیق و دقیق از محصولات فرهنگی و هنری مناطق بومی ایران دست یافت. (نقابی و شیخی، ۱۳۹۷) طرح‌های سنتی‌ای که در گلپایگان کار می‌شوند، شامل نقوش تاریخی، گیاهی، حیوانی، انسانی و داستان‌های عامیانه هستند. (شکل۳ و ۴) قصه‌های عامیانه در منبت جایگاه خاصی داشته است؛ مانند: اَرِیمون و نَرِیمون، حاجی‌ها اومدن، باب قوری بگیری، بِنَم چِمکُنیا، آغوز میش، اوسا عَلَم، سفره‌ی مشکل‌گشا، اگه تو غِلاغی، خِتنه سُرون، چکار به گربه داری، مش غلامعلی، بوی بولوشکه، زن نگو بلا بگو، گاو هم انسانه.

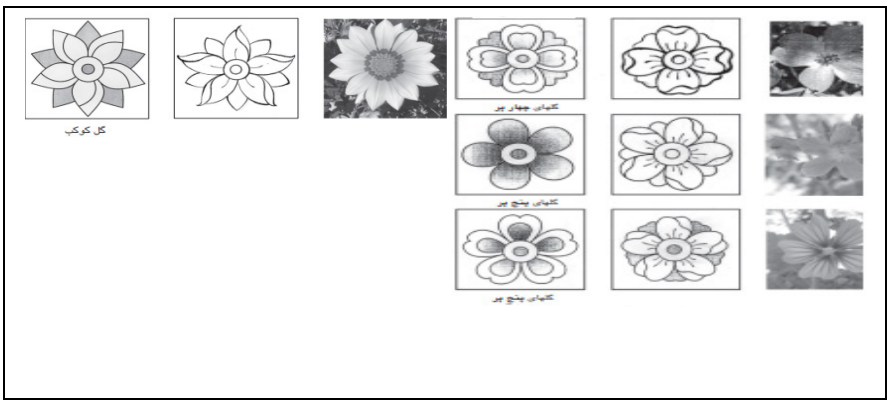

شکل۳. نقوش متداول در منبت گلپایگان برگرفته از نقش گل‌های موجود در طبیعت منطقه

Figure 3. Common motifs in Golpayegan carvings are derived from the patterns of flowers found in the region's nature.

۵-۱. زیبایی اقلیم و باورهای منطقه در نقوش منبت

در آثار منبت گلپایگان نقوش گیاهی، حیوان و پرنده، خط و خوشنویسی که شامل اشعار و آیات است همچنین تصویر بزرگان شعر و ادب ملاحظه شد. هنرمندان ایرانی با برداشت از طبیعت شکل‌های طبیعی را پالایش کرده و به صورت نقوشی ساده درآورند.

شکل٤ .نمونه‌هایی از نقوش به‌کاررفته در منبت گلپایگان: نقوش گیاهی، جنگ شیر و اژدها، گل و مرغ، نقش ختایی و اسلیمی.

Figure 4. Examples of motifs used in Golpayegan carvings**:** Plant motifs**,** The war between lion and dragon**,** Flowers and chicken**,** Khataei and eslimi motifs**.**

به دلیل پوشش گیاهی مناسب و وجود انواع گل و گیاه، درختان و بوته‌ها در گلپایگان و باغ‌های میوه هنرمند منبت‌کار از وجود چنین عناصری استفاده کرده و تصاویر آن‌ها را روی کارهای خود اجرا کرده است. مردم گلپایگان کشاورز و پیشه‌ورند و به شهر سپیدار معروف است. اقلیم گلپایگان به‌گونه‌ای است که انواع حیوانات وحشی و اهلی در آن منطقه به‌وفور یافت می‌شود که انواع پرندگان و حیواناتی چون بزکوهی، کل و قوچ، آهو که در منطقه‌ی حافظت‌شده‌ی موته در آثار منبت‌کاران این منطقه نمودی از آنست. علاوه بر این مسئله بهترین چوب برای منبت گردو و گلابی است که منبت‌کاران گلپایگان از آن بهره برده‌اند؛

وجود باغ‌های گلابی و گردو این امکان را داده است که هنرمندان به‌راحتی به این مواد دسترسی داشته باشند و بتوانند روی آن‌ها

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

نقوش موجود در طبیعت اطراف را منبت کنند. (شکل ۵ و۶)

شکل ۵. تصاویری از آثار هنرمندان گلپایگانی نمایانگر به‌کارگیری نقوش گیاهی و حیوانی.

Figure 5. Images of the works of Golpayegani artists showing the use of plant and animal motifs

شکل ٦. تصاویری از منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی موته. (ماهری، ۱۳۹۴)

Figure 6. images from the Mote protected area.(Mahrri,1394)

زیبایی در نقوش حیوانی را شاید بتوان در احترام به طبیعت و نمادین بودن برخی حیوانات نزد مردم گلپایگان جستجو کرد. « و هیچ جنبنده‌ای در زمین نیست و نه هیچ پرنده‌ای که با دو بال خود پرواز می‌کند، مگر آن‌که آن‌ها نیز گروه‌هایی مانند شما هستند.» (انعام، ۳۸) بی شک از منظر اسلام طبیعت دارای شعور، تسبیح‌گوی و دارای حیات است. «إن من شیء الّا یسبح بحمده و لکن لا تفقهون تسبیحهم.» (اسراء، ۴۴)؛ موجودی نیست مگر آن‌که تسبیح و ستایش او می‌گوید. لکن شما از ستایش آن‌ها بی‌خبرید. «کلٌ قد علم صلاته و تسبیحه؛ همه‌ی آن‌ها از ستایش‌کردن خود آگاهاند.» در رابطه با حمایت از محیط زیست پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «من سقی طلحۀ اوسدرۀ فکأنّما سقی مؤمنًا من ظمأ» (حرعاملی، ۱۴۱۴ ق) کسی که درخت بیابانی و درخت مورد استفاده انسان را آب دهد، به‌سان کسی است که انسان مؤمنی را سیراب کرده است.

در رابطه با احترام به گیاهان و جانوران توصیه‌های زیادی شده است. جالب آن‌که بیش‌تر این هنرمندان در مدارس قدیم درس خوانده که در تعالیم ایشان آموزه‌های اسلامی و بهره‌گیری درست از طبیعت به‌عنوان یک مادر سرلوحه‌ی دین و آموزه‌های ایرانی بوده است. محمد علی یادگاری که دوران کودکی را در مکتب‌خانه‌های ملاحسن اخلاقی و ملااحمد مهاجری، حیدر نیکنام شب‌ها به اکابر می‌رفت و تلاوت قرآن و نوشتن را آموخت. علی و محمد مختاری همه در مکتب‌خانه دیده‌اند. تصویرهای پربار گل و بته، انواع درخت‌های مربوط به آفرینش جهان، ستایش باغ، پرستش شاعرانه‌ی گل که تا امروز بر هنرهای تزئینی و تصویری غلبه دارد، همه مراحلی برای طلب رزق و روزی بودند.

در ایران به‌واسطه‌ی گرم و خشک‌بودن منطقه، اندیشه‌ای خاص مرسوم و صورت‌های تزئینی تثبیت می‌شوند و نمادها مانند یک زبان عمومی رایج می‌شوند. اهمیت استفاده از نقش گل و گیاه در ایران در تمامی هنرها به شکل‌های مختلف کار شده است.

سیر هنر و صنایع هنری نشان‌دهنده‌ی نقش مهم جغرافیا در خصلت و فعالیت ملل بازی می‌کند (پوپ و اکرمن، ۱۳۸۷) با وجود این عقبه و پیشینه، تمنا و آرزوی باروری طبیعت و سرسبزی و برکت، هنرمند سرتاسر آثار خود را غرق گل، گیاه و انواع حیوانات و

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

پرندگان اهلی و وحشی می‌کند و در بهشت رؤیایی خود باغ‌ها و بستان‌هایی را روی چوب نقر می‌کند. یکی از مهم‌ترین دلایل استفاده از نقوش گیاهی قرارگیری گلپایگان در ناحیه‌ی استپی و نیمه‌بیابانی است.

با وجود گیاهان متنوع در رشته‌کوه‌های اطراف گلپایگان و باغ‌های گل محمدی اما باید یادآور شد سرسبزی و طراوت و باروری به صورت فصلی است و اگر رحمت الهی نازل نشود، همچنان هنرمندان در آرزوی برکت نقوش گیاهی را در آثار خود نمایش می‌گذارد.

از دیگر نقوش منبت گلپایگان جدال شیر و اژدهاست که سابقه‌ای طولانی در تاریخ ایران دارد. از نقوش اصیلی که شاید بتوان آن‌ها را جزء برجسته‌ترین نقوش قاجاری در منبت ایران دانست. شیر در نزد آریایی‌های کهن‌سمبل ایران و ایرانی بوده است. (خزایی،۱۳۸۰) در دین مهر به سرشت آتشین شیر توجه شده است؛ دو عنصر آب و آتش مدام با یکدیگر مبارزه می‌کنند. (ورمازرن، ۱۳۸۳) در آیین مهر شیر نماد خورشید است. در آیین میترائیسم، ایزد مهر به کشتن گاو نخستین اقدام کرده است. (رضی، ۱۳۷۱) شیر بعد از اسلام نیز نماد شجاعت، دلیری، نماد حمزه، عموی پیامبر ، و حضرت علی (ع) است؛ در روایات نقل‌شده، مردی از قبیله‌ی بنی‌اسد می‌گوید: «بعد از شهادت امام حسین(ع) و اصحابش هر شب شیری می‌آمد و به قتلگاه می‌رفت. یکشب او در قتلگاه می‌ماند تا ببیند جریان چیست؛ می‌بیند شیر بر پیکر امام حسین(ع) نزدیک می‌شود و حالت ناله داشته است.» (محدثی، ۱۳۷۴) بنا بر این روایت، در مراسم تعزیه و عزاداری ماه محرم، شخصی در پوست شیر می‌رود و از اصحاب و یاران امام حسین مواظبت و حمایت می‌کند. شیر در ادبیات نیز استفاده‌ها و تعابیر جالب توجهی دارد؛ در مرزبان‌نامه شیر پادشاهی اصیل است: «شیر پادشاهی است پادشاهزاده از محتد اصیل و منشاء کریم». شیر به‌رغم تنها و مستقل‌بودن، بسیار قدرتمند است. (وراوینی، ۱۳۳۵) در ابتدای مثنوی، مولوی از زبان پیامبر خطاب به علی می‌گوید: «گفت پیغامبر علی را کای علی/ شیر حقی، پهلوان پردلی» (مولوی، ۱۳۷۶) در یشت‌ها آمده که اژدی‌دهاک با ایزدان نبرد می‌کند، برای به دست آوردن فر کیانی اهورامزدا و اهریمن تلاش می‌کنند، اهورامزدا پسرش (آزر) و اهریمن اژی‌دهاک را می‌فرستند. (کریستین‌سن، ۱۳۵۴) اژدها در اوستا جزو موجودات اهریمنی و خرفستان است. اژی‌دهاک اسم مرکب دارای از اعتقادات آریاییان است که در جدال دو اصل متضاد (نیکی و بدی، خیر و شر و غیره) نمود پیدا می‌کند. «بدی‌ها و خوبی‌ها هر یک منشئی بودند که با یکدیگر در جنگی دائمی بودند. قوای خیر باعث سعادت و قوای شر مسبب تیره‌بختی افراد به شمار می‌رفت. مظاهر خیر روز و فصول معتدل و فراوانی و تندرستی و زیبایی و راستی و مظاهر شر، شب و زمستان و خشکسالی و قحط و امراض و زشتی و دروغ وامثال آن‌ها بوده است.» (معین، ۱۳۶۳) (شکل ۷)

شکل ۷. نمودی از نقش شیر و اژدها در آثار متنوع؛ از راست: نمود نقش شیر و اژدها در موزه‌ی مقدم، کاشی‌کاری کاخ گلستان، نقش برجسته‌ی کاخ گلستان، جعبه‌ی منبت‌شده، نقش منبت شیر و اژدها در بست شیخ بهاء، حرم امام رضا (ع).

Figure 7. The appearance of the lion and dragon motif in various works: The appearance of the lion and dragon motif in the Moghadam Museum, the tilework of the Golestan Palace , the relief of the Golestan Palace, the inlaid box , the inlaid lion and dragon motif at the Bast-e Bahaee to the Imam Reza shrine.

مشاهیر بزرگ علم و ادب در ایران همچون ابن‌سینا، فردوسی، سعدی، حافظ و دیگر مشاهیر ایرانی همچون ستارگانی در آسمان ایران می‌درخشند؛ هنرمندان منبت‌کار به وجود این میراث فرهنگی افتخار می‌کنند، و تصاویر آن‌ها را روی آثار خود برجسته‌سازی می‌کنند. علاوه بر چهره‌ی، این بزرگان، ابیات و اشعاری از آن‌ها را روی کارها منبت می‌کنند.

اکثریت مذهبی این شهر و پایبندی به اجرای احکام و دستورات الهی، وجود طرح‌هایی با مضامین مذهبی مانند اسماء الهی، آیات قرآنی و شعرهای عارفانه را روی چوب موجب شده است. همچنین منجر به تولید آثاری با کارکردهای مذهبی شده است؛ برای مثال در و منبر در ابنیه‌ی مذهبی، رحل قرآن، جعبه‌ی کتاب‌های مقدس و جعبه‌هایی برای جهیزیه‌ی عروس.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

خانواده که رکن اصلی جوامع بوده و در دین مبین اسلام نیز بر آن تاکید ویژه‌ای شده، در منبت این شهر نمود خاصی یافته است. وجود آیات الهی و اسماءالله برخاسته از اعتقادات مردم این خطه است. بر این اساس، آیاتی همچون وإن یکاد، چهار قُل، آیه‌الکرسی در منزل یا محل کار باعث دورشدن شر و بدی می‌شوند و اهالی آن منزل یا محل کار را از چشم بد دور نگه می‌دارند. نام‌های الهی و ائمه‌ی اطهار باعث برکت و فزونی می‌شوند. این باورها نشانگر اعتقادات دینی و سنتی مردمان این خطه است. (شکل ۸)

شکل ۸. نمونه‌ای از چهره‌ی مشاهیر، آیات، اشعار، اسماءالله و ائمه‌ی اطهار به صورت تابلو.

Figure 8. A sample of famous faces of verses, poems, divine names, and the pure Imams in the form of a painting.

۵-۲. کارکردشناسی آثار

کارکردشناسی فرم به تنهایی با تحلیل صورت، ترکیب و فرایند ساخت تبیین نمی‌شود، بلکه علاوه بر آن، ارتباط فرم با کاربرد نیز بسیار مهم است. این‌که مورد استفاده‌ی شیء چیست؟ چه کار می‌کند؟ آثار آن در زمینهٔ گسترده‌تری که در آن قرارگرفته چیستند؟ (نقابی و شیخی، ۱۳۹۷) همه‌ی اشیاء منبت‌شده دارای کاربردهای مادی یا معنوی هستند. ملموس‌ترین شناخت مبتنی بر کارکرد در منبت‌کاری‌ها را می‌توان در کارکردهای روزمره‌ی آن‌ها دانست. «نباید انتظار داشت که ویژگی‌های صوری و مادی شیء با کاربرد آن در همه‌ی زمینه‌ها ربطی داشته باشد، اما دست‌کم چنین سؤالی باید مطرح شود و چنانچه پاسخ آن منفی بود، باید دلایل دیگری برای کاربرد شیء در آن زمینه‌ی خاص یافت شود.» (مورفی، ۱۳۸۵) در طی قرون متمادی، نقوش تزیینی در محیط زندگی همواره عملکردهای مهمی را عهده‌دار بوده‌اند؛ یکی از آن‌ها ایجاد لطافت و زیبایی در محیط بوده است. نقوش اگر چه به صورت انتزاعی نقش شده‌اند، نظم، تعادل و آرایشی قابل فهم دارند و هیچ‌گونه هرج‌ومرج مبهوت‌کننده‌ای به روح و عقل انسان عرضه نمی‌کنند. نقش‌ها عامل ایجاد آرامش درونی در انسان و جلوگیری از ایجاد توهم و احساس حقارت‌اند.» (خزایی، ۱۳۸۰) در دنیای سنت هیچ شیئی خلق نمی‌شود، مگر این‌که قابل استفاده و دارای کاربرد باشد. همه‌ی اشیاء منبت‌کاری‌شده دارای کاربردهای مادی یا معنوی هستند. ساده‌ترین کارکرد منبت‌کاری‌ها را می‌توان در کاربرد روزمره‌ی آن‌ها مشاهده کرد. در هنر منبت گلپایگان آنچه قابل تأمل است، کاربرد اشیاء منبت‌شده و همچنین نقوش به‌کاررفته در این اشیاء است. سرمدی در کتاب خود از جعبه‌هایی نام می برد که بیش‌ترین سفارش را برای تولید با نام‌ها، اندازه و کاربردهای متفاوت دارند. از جمله: ۱. مجری در اندازه‌های بزرگ و متوسط که کلاً منبت بود و گاهی با جوش گردو و سنجد نقش‌های طبیعی زیبایی به آن می‌دادند. مجری‌ها در خانه هم‌دوش خاتون حرم و خانه و همنشین آنان بود. ۲. محوری که قدری کوچکتر و محکم‌تر ساخته می‌شد؛ جای پنهان کردن اشیای قیمتی. ۳. جعبه‌ی زرد که نقشی فرورفته داشت. شاخه‌ای ظریف و بدون پرنده کنده می‌شد و با رنگ زرد و لاک الکل جعبه را روسازی و پرداخت می‌کردند.

این جعبه جزء جهاز عروس یا جایگاه اسناد و اشیاء کوچک خانه طبقات پایین‌تر بود و بیشترین سفارش را در بین جعبه‌ها داشت. (سرمدی، ۱۳۷۱) هر آنچه هنرمند منبت ساخته است، شئی کاربردی بوده؛ برای مثال جعبه‌ی جواهر، جعبه‌ی دستمال‌کاغذی، جعبه‌ی لوازم آرایش، جای قلم، قاب آیینه و قاب عکس، میز، قاب آیینه و شمعدان، قاب ساعت، صندوقچه‌های کوچک و بزرگ برای نگهداری وسایل و.... همگی کاربردی هستند. (جدول ۱)

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

جدول ۱. بررسی آثاری از منبت‌کاری گلپایگان

Table 1. review of works of Golpategan carvi

کارکرد	فرم و نقش	تصویر
جعبه	نقش گیاهی (گل‌های چندپر)	
جعبه	گل و مرغ	
جعبه و تابلو	افسانه‌ای (جنگ شیر و اژدها)	
تابلو	گیاهی (گل‌های چندپر) و نقاشی (مینیاتور)	
تابلو	مشاهیر	
تابلو	اشعار و اسماءالله	
جاقلمی	گل و مرغ	

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

آینه شیئی بسیار کاربردی و نمادین در فرهنگ ایران زمین است. ایرانیان برای مراسم مختلف از آینه استفاده می‌کنند؛ از جمله: آینه در نظر ایرانیان تمثیل صفا و درخشندگی و همچنین خوش قلبی و صفای روح و باطن است. آینه مانند آب نشانه‌ی روشنایی است. آینه و قرآن بردن به خانه‌ی جدید یا ردشدن مسافر از زیر آینه‌ی قرآن نیز از رسوم دیرینه‌ی ایرانیان است. (زرین‌کوب، ۱۳۶۹ ، ص. ۴۰۷) معروف‌ترین آینه در میان ایرانیان آینه‌ی بخت است که زوج‌های جوان جزء اولین خریدهای خود برای آغاز زندگی مشترک قرار می دهند. و آن را بر سر سفره‌ی عقد در مقابل عروس و داماد جای می‌دهند تا تصویر آن دو را در کنار هم نشان دهد. آینه نماد روشنایی و تابناکی است (چرا که نور را منعکس می‌کند و رابطه‌ای دیرینه با خورشید دارد. (کریمی، ۱۳۸۳، ص ۴۳-۴۷) ایرانیان چه قبل و چه بعد از اسلام، با توجه به تأکیدات و توصیه‌هایی که در رابطه با پاکیزگی شده است به نظافت اهمیت زیادی می‌دهند. پیامبر اسلام خود نمونه‌ی بارزی از یک شخص تمیز و آراسته بود؛ هرگاه می‌خواست از خانه خارج شود، از آب به‌جای آینه استفاده می‌کرد و در آن نگاه می‌کرد که از پاکیزگی و آراستگی خود اطمینان حاصل کند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق ، ص. ۲۴۸) جامعه‌ی سنتی مردم گلپایگان و اعتقادشان به آداب و رسوم سبب شده هنرمند گلپایگانی از این ویژگی فرهنگی بهره جسته و قاب آینه‌های زیبایی را در اندازه‌ها و کاربردهای متنوع تولید کند. ساخت و منبت قاب آینه یکی از پررونق‌ترین تولیدات منبت‌کاران گلپایگانی است. (شکل ۹)

شکل ۹. تولید بالای قاب آینه در کارگاه‌های منبت گلپایگان (ماهری، ۱۳۹۴)

Figure 9. High production of mirror frames in Golpayegan carving workshops.(Maheri, 1394)

۵-۳. معناشناسی در منبت گلپایگان

کشف معنا و دنیای معانی همواره یکی از مهمترین دغدغه‌ها در مطالعات انسان‌شناسی هنر است. در رویکرد معناشناسی که زیرمجموعه‌ی مردم‌شناسی است، هنر برای انتقال مقاصد و مفاهیم گوناگون از نشانه‌های دیداری و غیردیداری استفاده می‌کند. از افرادی که معنا را محور مطالعه‌ی مردم‌شناسی در هنر قرار دادند، می‌توان از مان و فورگ نام برد. اساس مطالعات آن‌ها در بعد معناشناسی به پیوند فرم، معنا و کارکرد در بافت تحلیل اجتماع متکی بود. فورگ معتقد بود نظام ارتباطی مستقلی که معنا در آن شکل می‌گیرد هنر است. (فورگ، ۱۹۷۰) همچنین مان در تحلیل‌های خود، از نشانه‌شناسی و پدیدارشناسی تأثیرات فراوان برده بود. مان معتقد است به‌جای تفسیرهای صریح از نقوش و نمادها باید آن‌ها را به‌عنوان طرح‌های چند ارزشی مطالعه و بررسی کرد. این به معنای آن است که معانی خاص عناصر، به زمینه‌ی آن‌ها بستگی دارد. (مورفی، ۱۳۸۵)

نزدیک‌ترین معنی به نقش آن است که در ارتباط با روحیات هنرمند، طبیعت و اقلیمی که در آن زندگی می‌کند و همچنین متناسب با اعتقادات و باورهای او مطرح شود. منبت‌ها بازتاب عظیمی از دریافت‌های فردی و فرهنگی هنرمند را به نمایش می‌گذارند. آثار و اشیاء منبت‌شده‌ی هنرمندان گلپایگانی را می‌توان به‌عنوان رسانه‌ای برای بیان افکار و اعتقاداتشان در نظر گرفت. در کل نقوش منبت‌شده به‌نوعی در پیوند با سنت، گذشته، باور و زندگی روزمره‌ی منبت‌کاران و هنرمندان بوده و ایشان را تحت تأثیر زیبایی و گوناگونی خود قرار داده‌اند. می‌توان گفت این نقوش، در درون خود دنیایی از خواسته‌ها، نیازها و آرزوها دارند که با قدرت استادانه استادان، با تبحر و مهارت بی‌نظیری به کار رفته‌اند.

٦. نتیجه‌گیری

گلپایگان شهری با قدمت طولانی در اقلیم کوهپایه‌ای از طبیعتی بکر و در عین حال غنی بهره برده است. شهری که در آن یکی از حیات های وحش ایران هنوز نفس می‌کشد. در عین حال، قرارگیری بر حوزه‌ی غربی کویر مرکزی ایران، چون قول ایرانشناسان در آرزوی پردیس و سبزی و آبادانی آن بوده و سعی بر آن داشته تا بتوانند به درستی و شایسته از اقلیم پیرامون بهره ببرند. رشد و نمو درختان مختلف در این اقلیم و از سویی داشتن آب، مردم این خطه را از قدیم الایام به سوی حرفه‌هایی متناسب با قابلیت‌های اقلیم

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

پیش برده است. حرفه‌ی نجاری و متناسب با آن منبت و کنده‌کاری روی چوب که سابقه‌ای قابل تأمل داشته و نمودی بارز در امامزاده‌های سطح شهرستان یافته، حداقل تا عصر صفوی قابل پی‌جویی است. دسترسی به منابع خوب چوبی و خلاقیت و ذوق مردم باعث گردیده این هنر در جایگاه خاصی قرار گیرد. مردم این بوم از وسایل چوبی منبت‌شده در قالب‌های مختلفی بهره برده و از جهاز عروس تا آینه‌ی بخت و قاشق ها استفاده کرده‌اند. پیشینه‌ی فرهنگی و خاطرات سفرنامه‌نویسان گواهی بر این موضوع است.

جایگاه اجتماعی این هنر در عصر پهلوی تا حدی پیش رفت که برای اول بار در مدرسه‌ی صنایع مستظرفه با حضور اساتید بنام گلپایگانی به صورت رسمی تدریس شد. اعتقاد به آیات الهی، ایشان را در راستای ساخت منبرها و یا تعمیر آن‌ها و تابلوهایی با مضامین معنوی پیش برده است. همین باور درست به نیکی در دیگر نقش‌ها و حمایت و نگهداری از طبیعت پیرامون در قالب مرغان تسبیح‌گوی بر شاخه‌ی درختان و یا آهوان بر آثار نمایان شده است. حفظ طبیعت و اکرام آن از سوی استادان به شاگردان منتقل شده و هم‌آوا با باورها، زیبایی بی‌بدیلی را در گذر ایام فراهم ساخته است. از دیگر نقوش شخصیت‌های برجسته و مشاهیرند که جایگاه ویژه‌ای در منبت گلپایگان دارند. کارکرد آثار از منبرها و درها که به یادگار مانده تا وسایل کاربردی داخل منزل چون ملاقه و قاشق‌ها تا آینه‌ها که در مراسم مختلف مورد استفاده بوده و اکنون نیز نقش مهمی در مبلمان منزل دارد، نقش ایفا کرده و تابلوهای منبت نیز برای اقشار مختلف در حظّ بصری کاربرد داشته است. نقوش گیاهی که گل‌های متنوعی را از اقلیم منطقه به زیبایی ساده و برساو کرده، مفاهیم قابل تأملی را از سفیدی بخت برای جعبه‌های عروس، برکت برای نظرکنندگان بر آینه و احترام و طراوت در همنشینی با اسامی متبرکه رقم زده است. داستان‌های عامیانه و اشعار فارسی در برخی آثار و جدال خیر و نیکی در طرح شیراذر و دیگر نقوش بر آثار منبت، نمودی قابل توجه داشته که نشان از همسویی اندیشه و سبک زندگی در این خطه داشته و اکنون فروغی کم‌سو از آن به جا مانده است.

مشارکت نویسندگان: نویسنده‌ی اول مدیریت فرایند تحقیق، نظارت بر کیفیت و تأیید صحت داده‌ها، ویرایش و تهیه‌ی نسخه‌ی نهایی مقاله را بر عهده داشته است. نویسنده‌ی دوم جمع‌آوری داده‌های پژوهش و نگارش را بر عهده داشته است. بخش تحلیل داده‌ها با همراهی هر دو نویسنده انجام شده است.

تأمین مالی: این پژوهش هیچ بودجه‌ی خارجی دریافت نکرده است.

تضاد منافع: نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع را اعلام نمی‌کنند.

دسترسی به داده ها و مواد: از نویسنده‌ی مسئول قابل پیگیری هستند.

پی‌نوشت

۱. منبت تیج: سبکی از منبت که در آن عمق زمینه را زیاد می‌کنند و گاهاً نقش به صورت حجم از زمینه بیرون می‌زند.
۲. شیراذر: شیر و اژدها.

منابع

References

Azimi, Ali Mohammad (2003). The love of these beautiful woodwinds, Maqam Musiqayee, (22): 64-68. [in persian]
Christiansen, Arthur (1975). The Creation of Harm in Iranian Narratives, translated by Ahmad Tabatabaei, Tehran, Institute of History and Culture of Iran. [in persian]
Dalmani, Henri René. (1999). From Khorasan to Bakhtiari. (Translated by Gholamreza Samiei). Tehran, Tavous. [in persian]
Dastranj, Maryam and Mohammad Reza Tavasoli (2007). An article on the carving full of beauty and elegance, a conversation with Mohammad Reza Tavasoli, Kayhan Farhangi (252): 82-82. [in persian]
Etelat Newspaper 15/08/1974[in persian]
Hore Ameli, Muhammad bin Hasan (1414 AH), Shiite means, Al-Al-Bayt Institute, Dar Ihya Al-Tarath. [in persian]
Interview with Master Mohammad Reza Tavassoli in his woodcarving workshop, in August 2009. [in persian]
Interview with Master Mohammad Ebrahim Tavasoli in his carving workshop in August 2009. [in persian]
Interview with Gholamreza Ghadiri in his woodcarving workshop in August 2009. [in persian]
Karimi, Mehrdad (2004). The Enchantment of Tools: A Study of the Role and Function of Objects in Iranian Literature, Master's Thesis in Art Research, Faculty of Applied Arts, Tehran University of Art. [in persian]
Khazaei, Mohammad (2002). "The Lion Role of Hazrat Ali (AS) in Islamic Art" Book of the Month of Art (31) & (32): 37-40. [in persian]

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

Kianmehr, Qobad and Mojtaba Ansari (2004). Article on Iranian Woodcarving in the Kingdom of Shah Tahmasp Safavi, Jelweh Honar 24, 34-49. [in persian]
Majlisi, Mohammad Baqer, Bihar al-Anwar, Beirut, Dar Ihya al-Trath al-Arabi, 1403 AH. [in persian]
Maheri,M.H .(1394, 04, 24).beautiful Golpayegan in picture frame. https://vardpatekan.blogsky.com/ .
Mirmohammadi, Hamid Reza (2000). A Journey through the History and Geography of Golpayegan, Qom, Salman Farsi. [in persian]
Moein, Mohammad (1984). Mazdasena and Persian Literature, by Mahdakht Moein, Tehran, University of Tehran. [in persian]
Mohaddisi, Javad (1995). Ashura Culture, Qom, Maroof. [in persian]
Mokhtari, Ali (1973). "A Master with a Powerful and Golden Hand", People's Art (134): 50-54. [in persian]
Mosaibi, Mohammad (1998). Article on the geomorphology of the Golpayegan watershed, Quarterly Journal of Geography Education Development (46): 48-54. [in persian]
Mosaibi, Mohammad (1994). A humanistic article on the culture of the Golpayegan people regarding the folk climatology of snow, Sepehr 12, 19. [in persian]
Mosaibi, Mohammad (1995). Article on the climatology of the Golpayegan Basin, Quarterly Journal of Geographical Research 39, 140. [in persian]
Murphy, Howard (2006). "Anthropology of Art", translated by Hayedeh Abdolhosseinzadeh, Khial Quarterly, Vol. 17. 20. [in persian]
Musaheb, Abdul Hussein (1977). Persian Encyclopedia, Vol. 2, Part 1, Tehran, Ofest. [in persian]
Neqabi-Delavar, Vajiheh and Alireza Sheikhi (2018) Analysis of Khorasan Needlework Curtains in the Contemporary Period from the Perspective of Art Anthropology (Case Study in Kashmar and Torbat-e-Heydariyeh Counties), Scientific-Research Journal of Islamic Art Studies, Year 14, Issue 31, Fall 2018. [in persian]
Pope, Arthur Rapham and Phyllis Ackerman. (2008). A Journey through Iranian Art, Vol. 1. (Translated and edited by Cyrus Parham). Tehran: Elmi Farhangi. [in persian]
Razi, Hashem (1992). The Mehr and Mithraism. Tehran, Behjat. [in persian]
Rumi, Jalaluddin Muhammad. (1376). Spiritual Mathnavi (Books 1 to 3, based on the Konya manuscript), edited by Abdul Karim Soroush, Tehran, Soroush. [in persian]
Sarmadi, Abbas (1992). Article on the forgotten art of carving, Honar Journal, (22): 29-42. [in persian]
Sheikhi, Alireza (2008). Master's thesis: Study of contemporary styles in prominent regions of Iran (Isfahan, Golpayegan, Abadeh, Shiraz and Sanandaj), Tehran University of Arts, Faculty of Applied Arts. [in persian]
Sheikhi, Alireza and Samad Samanian (2019). Contemporary Iranian Carving, Tehran, University of Art. [in persian
Sheikhi, Alireza (2012). Comparative study of contemporary woodcarving art in important woodcarving centers of Iran: Isfahan, Golpayegan, Abadeh, Shiraz, Sanandaj, Greater Khorasan, (29): 1-14. [in persian]
Varavini, Saad al-Din (1956). Marzban Nameh, by Khalil Khatib Rahbar, Tehran, Safi Ali Shah. [in persian]
Vermazin, Martin (2004). The Atonement of Mithra, translated by Bozorg Naderzadeh, Tehran, Cheshme. [in persian]
Zarrinkoob, Abdolhossein (1980). In the Realm of Conscience, Tehran, Scientific[in persian

پرتویی آملی، مهدی. (۱۳۷۹). چکیده‌ی تاریخ، ج ۲، تهران: اشاره.

پوپ، آرتوراپهام و اکرمن فیلیس. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران ج ۱. ترجمه و ویرایش سیروس پرهام. تهران: علمی فرهنگی.

سرمدی، عباس. (۱۳۷۱). مقاله‌ی منبت، هنری از یادرفته، نشریه‌ی هنر، (۲۲): ۴۲-۲۹.

شیخی، علیرضا. (۱۳۸۷). پایان‌نامه‌ی کاشناسی ارشد: بررسی سبک‌های معاصر در مناطق شاخص ایران (اصفهان، گلپایگان، آباده، شیراز و سنندج). دانشگاه هنر تهران، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی.

شیخی، علیرضا و سامانیان، صمد. (۱۳۹۹). منبت معاصر ایران. تهران: دانشگاه هنر.

شیخی، علیرضا. (۱۳۹۱). مطالعه‌ی تطبیقی هنر منبت معاصر در مراکز مهم منبت‌کاری ایران؛ اصفهان، گلپایگان، آباده، شیراز، سنندج، مطالعات تطبیقی هنر، (۴): ۱۶-۱.

حر عاملی، محمدبن حسن. (۱۴۱۴ق). وسائل الشیعهٔ، مؤسسه آل البیـت، دار إحیاء التراث.

خزایی، محمد. (۱۳۸۰). نقش شیر نمود حضرت علی (ع) در هنر اسلامی، کتاب ماه هنر (۳۱) و (۳۲): ۳۷-۴۰.

دالمانی، هانری رنه. (۱۳۷۸). از خراسان تا بختیاری، ترجمه‌ی غلامرضا سمیعی. تهران: طاووس.

دسترنج، مریم و توسلی، محمدرضا. (۱۳۸۶). مقاله‌ی منبت، سرشار از زیبایی و ظرافت، گفتگو با محمدرضا توسلی. کیهان فرهنگی، (۲۵۲): ۸۲-۸۲.

رضی، هاشم (۱۳۷۱). آیین مهر و میتراییسم. تهران: بهجت.

زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۶۹). در قلمرو وجدان. تهران: علمی.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.383]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 13:53 +0330 on Friday October 23rd 2026

زنده‌دل، حسن، نوروزی، محرم و سلیمی، زهره (۱۳۸۸). اصفهان، تهران، ایرانگردان.
عظیمی، علی‌محمد (۱۳۸۲). عشق این چوب‌های خوش‌خوان. مقام موسیقایی، (۲۲): ۶۸-۶۴.
کریستین‌سن، آرتور (۱۳۵۴). آفرینش زیانکار در روایات ایرانی، ترجمه‌ی احمد طباطبایی، تهران: مؤسسه‌ی تاریخ و فرهنگ ایران.
کریمی، مهرداد (۱۳۸۳). افسون افزارها، بررسی نقش و کارکرد اشیاء در افسانه‌های ایرانی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر تهران.
کیانمهر، قباد و انصاری، مجتبی (۱۳۸۳). منبت‌کاری ایران در قلمرو شاه طهماسب صفوی، جلوه‌ی هنر، (۲۴): ۴۹-۳۴.
ماهری، م.ح. (۱۳۹۴). گلپایگان زیبا در قاب تصویر و نگاره . https://vardpatekan.blogsky.com/
مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
محدثی، جواد (۱۳۷۴). فرهنگ عاشورا. قم: معروف.
مختاری، علی (۱۳۵۲). استادی با دست توانا و طلایی، هنر و مردم، (۱۳۴): ۵۴-۵۰.
مسیبی، محمد (۱۳۷۷). ژئومورفولوژی حوضه‌ی آبی گلپایگان، فصلنامه‌ی رشد آموزش جغرافیا، (۴۶): ۵۴-۴۸.
مسیبی، محمد (۱۳۷۳). برشی در فرهنگ مردم گلپایگان پیرامون اقلیم‌شناسی عامیانه‌ی برف، سپهر، (۱۲): ۱۹.
مسیبی، محمد (۱۳۷۴). اقلیم‌شناسی حوضه‌ی گلپایگان، فصلنامه‌ی تحقیقات جغرافیایی، (۳۹): ۱۴۰.
مصاحب، عبدالحسین (۱۳۵۶). دایره‌المعارف فارسی، ج ۲ ، بخش اول. تهران: افست.
مصاحبه با استاد محمدرضا توسلی در کارگاه منبت ایشان، مردادماه سال ۱۳۸۸
مصاحبه با غلامرضا قدیری در کارگاه منبت ایشان، مردادماه سال ۱۳۸۸.
معین، محمد (۱۳۶۳). مزدیسنا و ادب پارسی، به کوشش مهدخت معین، تهران: دانشگاه تهران.
مورفی، هوارد (۱۳۸۵). انسان‌شناسی هنر، ترجمه‌ی هایده عبدالحسین‌زاده، فصلنامه‌ی خیال، (۱۷): ۲۰.
مولانا، جلال‌الدین محمد. (۱۳۷۶). مثنوی معنوی (دفتر اول تا سوم، براساس نسخه‌ی قونیه)، تصحیح عبدالکریم سروش، تهران، سروش.
میرمحمدی، حمیدرضا (۱۳۸۰). سیری در تاریخ و جغرافیای گلپایگان، قم: سلمان فارسی.
نقابی دلاور، وجیهه و شیخی، علیرضا (۱۳۹۷) تحلیل پرده‌های سوزن‌دوزی خراسان در دوره‌ی معاصر از منظر انسان‌شناسی هنر (بررسی موردی در شهرستان‌های کاشمر و تربت‌حیدریه). نشریه‌ی علمی- پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، سال چهاردهم، (۳۱): ۲۴-۱.
وراوینی، سعدالدین (۱۳۳۵). مرزبان‌نامه، به کوشش خلیل خطیب رهبر، تهران: صفی‌علیشاه.
ورمازرن، مارتین (۱۳۸۳). آئین میترا، ترجمه‌ی بزرگ نادرزاده، تهران: چشمه.